

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever

Vlaamse Schapenhouderij vzw
info@vsh.be

Projectpartners

- Vlaamse Schapenhouderij vzw
- RCC-Belgium

Nieuwsbrief 6

Demonstratieproject
De Wolf : wees op je hoede!
Een kudde wolfproof beheren

J A A R G A N G 1 4 , N R . 6 5

O K T O B E R 2 0 2 2

IN DIT NUMMER:

Voorwoord	1
Wolven	2
Praktijkdag Wolf	3

Voorwoord

Beste Veehouders en Dierenliefhebbers,

Een groot deel van Vlaanderen, namelijk de helft van de provincie Limburg en een groot gedeelte van de provincie Antwerpen ligt in het wolven-risico gebied. Zowel de particuliere als de beroepsmatige veehouders lopen er dus elke dag en nacht risico dat de wolven bij hen dieren doden.

Het is dus erg belangrijk dat we weten wat ons te doen staat om onze dieren te beschermen! Vzw Vlaamse Schapenhouderij (VSH) en RCC-Belgium (Research Control Consult) organiseerden in juni en september een reeks info-avonden in samenwerking met het Agentschap Natuur en Bos (ANB), met het Departement Landbouw en Visserij (L&V) en met het Wolffencing Team (WFT). Deze vergaderingen kaderden in het demo-project 'De wolf: wees op je hoede! Een kudde wolfproof beheren.'

Uit deze info-avonden kwam de vraag naar voren om iets meer te leren over de wolf en zijn gedrag. In deze nieuwsbrief komen de mensen van het RCC-Belgium hieraan tegemoet. Om een goede verdediging op te bouwen tegen de wolf is het immers erg nuttig om hem beter te leren kennen.

Op **29 oktober 2022** nodigen we u dan allen uit op onze **Praktijkdag Wolf**, die doorgaat op Hoeve Sonnisheide van Johan en Carla Schouteden-Boonen in Helchteren. Daar zal in woord en daad gedemonstreerd worden hoe we best preventief te werk gaan rond de wolf, maar ook waar we terecht kunnen om ons daarbij te helpen en waar we een schadevergoeding kunnen krijgen als de wolf toch eens langs geweest is bij de kudde. Uiteraard hopen we dat dit laatste u bespaard zal blijven.

Veel leesplezier!

André Calus

Europees Landbouwfonds
voor Plattelandsontwikkeling:

Europa investeert
in zijn platteland

Wolven

Liselot Breyne, Jasper Tavernier en Bert Driessen

Terugkeer van de wolf

Wolven zijn roofdieren die zich makkelijk aan verschillende omstandigheden kunnen aanpassen. Mede dankzij deze eigenschap zijn wolven de meest wijdverspreide grote roofdieren ter wereld. In het verleden zijn ze in grote delen van de wereld teruggedrongen geweest. De groei van de menselijke bevolking heeft dat in de hand gewerkt.

Over het jaar wanneer de laatste wolf in België is geschoten, bestaat discussie, maar het staat vast dat wolvenwaarnemingen vanaf 1840 zeer zeldzaam werden. Lange tijd waren wolven in België enkel nog in dierentuinen te bezichtigen. In 2018 werd voor het eerst weer een wolf in Vlaanderen gespot.

In de EU-lidstaten wordt de wolf tegenwoordig strikt beschermd door de Conventie van Bern (1979) en door de Europese Habitatrichtlijn (1992), wat de lidstaten verplicht de instandhouding van de soort te bevorderen. Sindsdien mogen wolven niet meer worden gedood, gevangen of verstoord. Dit heeft geleid tot een rekolonisatie van wolven in Centraal-Europa. Sinds enkele jaren nemen zo ook de Duitse wolvenpopulaties in aantal toe, en breiden deze zich uit richting het westen, waardoor er nu ook in België sinds 2018 opnieuw wolven voorkomen. Ook de Frans-Italiaanse wolvenpopulatie groeit en lijkt zich uit te breiden richting Vlaanderen.

Het Vlaamse Soortenbesluit, dat de beschermde diersoorten in Vlaanderen oplijst, voegde in 2016 de wolf toe. De wolf is inmiddels ook toegevoegd aan bijlage III van het Natuurdecreet. Hierdoor geniet de wolf de hoogste bescherming en worden overtredingen van de desbetreffende regels streng bestraft. Na een afwezigheid van wolven in Vlaanderen gedurende meer dan 150 jaar, is er nog weinig lokale kennis over wolven beschikbaar. Daarom verstrekken we in dit artikel achtergrondinformatie over de wolf.

Figuur: Europese wolf (Canis lupus lupus) © INBO

Soortbeschrijving

De wolf (*Canis lupus*), een roofdier dat over het volledige noordelijk halfrond voorkomt, is een zoogdier dat behoort tot de familie van de hondachtigen. Door zijn grote verspreidingsgebied zijn er meerdere ondersoorten van wolven benoemd, zoals de poolwolf en de Europese wolf, maar ook de hond is een ondersoort van de wolf. De Europese wolf komt voor van Spanje tot de Chinese steppen en kan in Europa in verschillende populaties worden verdeeld. Wolven zijn adaptief en cultuurtolerant en gaan zich dus niet beperken tot uitgestrekte bossen en natuurgebieden. Door hun groot aanpassingsvermogen kunnen ook cultuurlandschappen, zelfs met een hoge bevolkingsdichtheid, tot hun leefgebied behoren. Kortom, wolven leven waar ze voedsel kunnen vinden.

Relatief korte oren, een rechte ruglijn, afhangende rechte staart en lange poten typeren een wolf. Noordelijke wolven zijn doorgaans groter en krachtiger dan zuidelijke wolven. Midden-Europese wolven hebben een gewicht van gemiddeld 35 kg en schofthoogte van ca. 70 cm. Mannetjes zijn doorgaans wat groter en zwaarder dan vrouwtjes. Kenmerkend voor een wolf is het witte masker rond de muil.

Wolven hebben nauwelijks vijanden. Alleen beren (in Europa) en tijgers (in Azië) vallen wolven aan. Ze trekken voornamelijk 's nachts op pad. Het is misschien verrassend, maar de wolf is een goede zwemmer. Dat betekent dus dat weides ook langs de beekzijde wolfproof moeten worden omheind.

Wolven worden gemiddeld zo'n 13 jaar. De belangrijkste doodsoorzaken zijn aanrijdingen, gevechten met andere wolven, menselijk ingrijpen en verwondingen door prooidieren.

Sociale structuur

Wolven zijn sociale dieren die meestal in familiale roedels leven, maar ze kunnen ook solitair leven. Een roedel of familiegroep wordt geleid door een koppel volwassen wolven, met name een alfamannetje en -vrouwtje. Gewoonlijk hebben zij in de roedel het alleenrecht op voortplanting. De overige dieren van de roedel zijn de nakomelingen van het alfapaar. Gewoonlijk zijn dit de welpen van huidig en vorig jaar. De grootte van de roedel is afhankelijk van de grootte en hoeveelheid van de beschikbare prooien. In Alaska, waar de wolven op elanden jagen, leven ze in grote roedels die kunnen bestaan uit 30 dieren. In Vlaanderen schommelt de roedelgrootte doorgaans tussen de 4 en 10 individuen.

In landen waar de wolf recent terugkeerde, fluctueren de aantallen heel sterk. Dit komt omdat het kleine aantallen betreft en een sterfte of geboorte dus onmiddellijk een grote relatieve invloed heeft. Zo worden er elk jaar nieuwe welpen geboren en zijn er nieuwe aankomsten uit buurlanden, maar anderzijds zijn er ook veel verkeersslachtoffers of slachtoffers van illegale stroperijen. Vanaf het moment dat een gebied volledig gekoloniseerd is, zal het aantal wolven stabiliseren en balanceren de geboortes en sterftes elkaar uit. Hierdoor nemen wolvenroedels niet oneindig toe in grootte (zoals bij everzwijnen wel het geval is), maar bereiken ze een plateau waarbij de roedelgrootte afhangt van omgevingsfactoren als de beschikbare prooien en het leefgebied.

Een wolvenroedel verdedigt een territorium tegen andere wolven. Territoriumgrootte en wolvendichtheid variëren daarbij met de beschikbaarheid van prooidieren. In Midden-Europa zijn wolventerritoria 150 tot 350 km² groot, maar in poolstreken kan dat oplopen tot ver boven de 1000 km². Als gevolg daarvan varieert de dichtheid van wolven tussen de 0,1 en 9 wolven per 100 km². In Duitsland leven gemiddeld 2-3 wolven per 100 km². In zeer wildrijke gebieden zijn kleinere wolventerritoria mogelijk, maar 50 km² lijkt de sociale ondergrens te zijn.

Wolven leven monogaam en worden in tegenstelling tot honden maar 1 keer per jaar loops. Een wolvin is vruchtbaar vanaf haar tweede levensjaar en kan dan jaarlijks 4 tot 6 jongen werpen. Na een dracht van 62 tot 75 dagen worden in het voorjaar de welpen in een ondergronds hol geboren. Ze zijn doof, blind en donker behaard met een lichaamsgewicht van 300 tot 500 gram. De eerste weken zoogt de wolvin de welpen, terwijl de reu haar van voedsel voorziet. Vanaf de vierde week eten de jongen voorgedraaid vlees dat door de ouders uitgebraakt wordt. De welpen verlaten het nest na drie à vier weken en groeien snel uit zodat ze in het najaar, met een leeftijd van 6 maanden, aan de jacht kunnen deelnemen. Op een leeftijd van zo'n 10 tot 22 maanden verlaten de jongen de ouderlijke roedel en gaan ze zelf op zoek naar een geschikt territorium. Deze zwervende wolven leggen forse afstanden af. Binnen Europa werden met behulp van GPS-zenders al verbreidingsafstanden tot meer dan 2.000 kilometer vastgesteld, maar ook enkele honderden kilometers zijn geen uitzonderingen, wat er op neerkomt dat er in heel Vlaanderen wolven kunnen opduiken.

Dieet

De wolf is een carnivoor, een vleeseter. Wolven hebben 'gemiddeld' zo'n 3 tot 4 kilogram voedsel per dag nodig. Wolven eten echter niet 'gemiddeld'. Ze kunnen in één keer een grote hoeveelheid voedsel eten (tot 10 kg) en dan dagenlang, tot 2 weken, niets. De wolf is een generalist en opportunist, wat wil zeggen dat ze niet gebonden zijn aan een bepaald prooitype en dat de keuze van prooi afhankelijk is van beschikbaarheid. Hij gaat steeds voor een maximale prooi tegen een minimale inspanning en een minimaal risico. De menusamenstelling is dus een afspiegeling van het aanbod in de omgeving en is dan ook erg variabel, afhankelijk van plaats en tijd. Wolven kunnen zich specialiseren in een bepaalde wilde hoefdiersoort en wanneer die soort in aantal afneemt, kunnen ze opteren voor een andere soort.

In Europa vormen hoefdieren het belangrijkste voedsel van wolven. In Centraal en Zuid-Europa zijn dit vooral reeën, everzwijnen en edelherten. Waar damherten en moeflons leven, worden deze ook gegeten. Meestal kiezen wolven prooien die op een of andere manier zwakker of kwetsbaarder zijn dan de andere dieren in de kudde. De focus ligt op de oude, jonge, zieke, of gekwetste dieren, maar ook gezonde, sterke individuen kunnen zich in een kwetsbare positie bevinden en ten prooi vallen. Voornamelijk bij grotere of gevaarlijke prooisoorten focussen wolven op zwakkere individuen. Bij een gemakkelijke prooi, zoals bijvoorbeeld een ree, is dit niet het geval.

Ruiken, horen en zien: zo vinden wolven hun prooi. Een wolf ruikt, hoort en ziet een mens sneller dan andersom. De confrontatie met mensen gaat hij liever uit de weg. Wolven kunnen beperkt kleuren zien, maar nemen veel beter waar in het donker (noodzakelijk voor een nachtactief dier) dan mensen en zijn zeer gevoelig voor het detecteren van beweging. Wolven kunnen het gehuil van een andere wolf horen op een afstand van 10 tot 15 km, afhankelijk van het terrein. Om u maar een beeld te schetsen van de gevoelige zintuigen van wolven...

Wolven bestuderen hun prooi om in te schatten of ze een goede kans maken op het overmeesteren van hun prooi. Ze letten daarbij op een afwijkende manier van lopen (kreupelheid), vachtkleur, ogen en vreemd gedrag.

Bij de aanvang van de jacht besluipen ze hun prooi. Wanneer de aanval ingezet wordt, lopen ze er hard achteraan, springen tegen hun prooi aan, bijten in de flanken, de nek of de snuit met als doel het dier te laten neervallen. Daarna wordt het dier gedood door een beet ter hoogte van de keel en het dichthouden van de luchtpijp. Niet iedere jachtpartij van een wolf of een roedel is succesvol. Het succes van de jacht varieert van 10 tot 50%.

Schade aan vee

Als de leefgebieden van gedomesticeerde dieren en wolven overlappen, dan zetten wolven ook gemakkelijk te verkrijgen gedomesticeerd vee op het menu. Bij een lage wolvendensiteit hangt de mate waarin dit voorkomt af van het aantal wolven, hun al dan niet intacte sociale structuur, het aanbod van wilde hoefdieren, het veehouderijsysteem en het gebruik van preventieve middelen. Ze gaan voornamelijk overschakelen op gedomesticeerd vee bij gebrek aan maatregelen om het vee te beschermen of bij gebrek aan wilde prooidieren. Maar ook een door de jacht verstoorde sociale structuur van de aanwezige wolven gaat predatie op vee sterk vergroten. Als het voor wolven gemakkelijker is om gedomesticeerd vee dan wild te pakken, gaan ze zich al snel op het pakken van gedomesticeerd vee specialiseren. Het is dus belangrijk om de drempel net hoog genoeg te maken zodat het voor de wolf eenvoudiger blijft om op wild te jagen dan op gedomesticeerd vee.

Net als vossen gaan wolven - wanneer mogelijk - meer dieren doden dan nodig. Dit komt enkel voor wanneer prooidieren niet kunnen vluchten, wat het geval is bij gedomesticeerd vee in omheinde weiden. Schapen, het vaakst aangevallen gedomesticeerd vee, gaan ook nog eens op een hoop gaan staan en niet vluchten. Wolven zijn dit gedrag niet gewend, hun instinct wordt hierdoor blijvend getriggerd door de continue aanwezigheid van levende prooi, waardoor ze blijven dieren doden. Dit gedrag, *surplus killing* genoemd, vloeit voort uit een natuurlijke drang om een voorraad aan te leggen. Het vindt plaats wanneer wolven een kwetsbare soort vinden en de kans zien om zonder veel energieverstopping aan veel voedsel te geraken. Dit doen ze om op een later tijdstip terug te komen, hoewel dit in het geval van gedomesticeerd vee niet mogelijk is, aangezien deze op de weide worden weggehaald. Wanneer het dode vee niet wordt weggehaald, is de kans groot dat de wolf ook niet terugkeert doordat er te veel mensengeur op de plaats van het kadaver aanwezig is na de komst van de dierenarts, boswachter, veehouder, ...

Jonge wolven verlaten hun roedel zodra die te groot wordt. Ze gaan op trektocht en dwalen in de wijde omgeving op zoek naar een plek om zich te settelen en hun eigen roedel te stichten. Op dergelijke tochten trekken ze tot zo'n 70 km per nacht. Op deze trektochten maken de rondtrekkende solitaire wolven op onvoorspelbare plekken slachtoffers, dit in tegenstelling tot de gesettelde wolven die steeds in een bepaalde regio jagen.

Vlaamse wolvenroedel

Om het dieet van de Vlaamse wolvenroedel in kaart te brengen, werd onderzoek uitgevoerd. Van 2018 tot 2021 werden de uitwerpselen van de wolven verzameld en geanalyseerd. Maar liefst 74% van de uitwerpselen bevatte restanten van wilde evenhoevigen. Ree (46%) en everzwijn (18%) waren uit die groep de vaakst teruggevonden prooi-soorten. De voorkeur van wolven gaat dus uit naar reeën, aangezien deze zonder al te veel risico voor hun eigen welzijn kunnen worden gedood.

Volwassen everzwijnen kunnen daarentegen wel gevaarlijk uit de hoek komen, vandaar dat wolven eerder jonge everzwijnen aanvallen. Zo blijkt ook uit de analyse: 60% van de everzwijnresten die werden teruggevonden, kwam van dieren jonger dan 5 maanden. Hiernaast werden ook vee (11%) en haasachtigen (8%) teruggevonden. Deze resultaten stemmen overeen met eerder uitgevoerde studies, maar gelden natuurlijk enkel in gebieden met voldoende grote populaties van wilde prooidieren.

Als er voldoende wilde prooien beschikbaar zijn, is het aandeel van gedomesticeerd vee in het wolvendieet eerder beperkt. Het is dus een kwestie van onze landbouwdieren te beschermen tegen deze mogelijke aanvallen, en te zorgen dat wolven zich niet gaan specialiseren in het doden van landbouwhuisdieren. Preventieve maatregelen tegen veepredatie door de wolf werken niet enkel als onmiddellijke bescherming van het vee tegen deze aanvallen, maar de wolf wordt op deze manier geconditioneerd om weg te blijven van landbouwdieren. Er bestaan diverse preventieve maatregelen, waardoor wolvenaantallen op gedomesticeerd vee tot een minimum kan worden beperkt. Het zijn dan ook voornamelijk niet of slecht beschermde dieren die door wolven worden gepakt.

Welke gehouden dieren zijn kwetsbaar in Vlaanderen?

Wolven jagen op hoefdieren, waarbij ze geen onderscheid maken tussen wilde prooidieren en landbouwhuisdieren. Afhankelijk van de situatie, zoals het aanbod aan wilde prooien, het aantal wolven dat jaagt (alleen, in paar of per roedel) en het lichaamsformaat en kuddegrootte van de hoefdieren kunnen wolven zowel kleine als grote dieren aanvallen.

Wat betreft landbouwhuisdieren gaat de voorkeur van wolven uit naar schapen, en in mindere mate geiten, gezien aanvallen op deze diersoorten nauwelijks letsels bij de wolven zelf veroorzaken. Aanvallen op paarden en runderen komen in mindere mate voor omdat het aanvallen van dergelijke grote dieren een te groot risico voor de wolf inhoudt. Volwassen runderen zijn voornamelijk door hun omvang beter in staat om zich tegen wolven te verdedigen dan schapen. Paarden, als vluchtdieren, zitten daar tussenin. Paarden en runderen kunnen door de aanwezigheid van een wolf in paniek geraken, door de omheining lopen en zich kwetsen. Kwetsbare veulens, pony's en kalveren lopen een groter risico. Ook damherten en dieren in kinderboerderijen lopen gevaar.

Cijfers uit Duitse deelstaten tonen aan dat 82% van de aanvallen op landbouwhuisdieren gericht is op schapen, 9% op damherten, 8% op runderen (voornamelijk kalveren van zoogkoeien), en 1% op andere dieren. Voor wolven is gehouden pluimvee, door hun gering formaat, niet interessant en vandaar geen probleem in Europa.

Praktijkdag Wolf op 29 oktober 2022

De vzw Vlaamse Schapenhouderij (VSH) en RCC-Belgium organiseren in samenwerking met het Agentschap Natuur en Bos (ANB), met het Departement Landbouw en Visserij (L&V) en met het Wolffencing team (WFT) een praktijkdag rond de wolf en hoe we onze dieren er tegen kunnen beschermen. Deze dag kadert in het demo-project 'De wolf: wees op je hoede! Een kudde wolfproof beheren'.

Wat kan je verwachten?

Er zal zowel theoretische toelichting zijn, demonstraties van praktijkvoorbeelden, tentoonstelling van materiaal, bedrijven uit de sector...

Je kan bijpraten met collega dierhouders bij een hapje en een drankje. Kortom, voor elk wat wils!

Programma

- Wolfproof afsluiten: hoe doe je dat ? (WFT)
- Wat te doen bij schade? (ANB)
- Subsidiering bij particuliere veehouders (ANB)
- Subsidiering bij professionele veehouders (L&V)
- Demonstratie professioneel afsluitingen plaatsen
- Wandeling met de herder
- En nog veel meer...

Praktisch

Zaterdag 29/10/2022, van 10u tot 16u
Hoeve Sonnisheide, Ossevenstraat 6, 3530 Helchteren

Deelname is GRATIS.
Om een idee te hebben van het aantal deelnemers, vragen we een aanmelding via info@vsh.be.